

Robijn Tilanus

Rubato

Rubato is een Italiaans woord. Het betekent ‘gestolen’ of ‘bestolen’.
Waarom noem ik dit album *Rubato*?

Rubato in de muziek

Rubato is een term uit de muziek. Je gebruikt het woord *rubato* wanneer de ene toon ‘steelt’ van de andere toon: de ene toon speel je nét iets langer dan het notenschrift aangeeft, en de daarop volgende toon nét iets korter. Vergelijk het maar eens met een vel ruitjespapier. Pak een potlood en verdeel daarmee alle ruitjes in vieren door er een rechtopstaand kruis in te zetten. Vervolgens verdeel je je nieuwe, kleinere ruitjes weer in vieren. Daarna verdeel je de aldus verkregen ruitjes nog eens in vieren. Enzovoorts. Hoe lang je hier ook mee doorgaat, hoe klein je de ruitjes ook maakt, nooit zal je zo een vloeiende, golvende lijn voortbrengen: altijd blijf je die rechte hoeken houden. *Rubato* is alsof je tóch een vloeiende lijn over dat ruitjespapier trekt.

Zo is het ook met ons notenschrift. Dat is duidelijk niet ontworpen om *rubato* weer te geven. Je kunt de noten korter maken, bijvoorbeeld twee, drie, vier of meer keer korter. Daardoor worden als het ware de ‘ruitjes steeds kleiner’. Maar hoe klein je de ‘ruitjes’ ook maakt, het blijven ‘ruitjes’. *Rubato* spelen is net alsof je een vloeiende lijn trekt over een vel ruitjespapier: in de muziek moet de ene noot dan een beetje ‘stelen’ van de andere noot.

Als je improviseert, ben je niet met notenschrift bezig: daardoor zijn improvisaties bij uitstek geschikt voor *rubato*. Ik ben zelf erg dol op *rubato* spelen. Wat ik vooral leuk vind: mijn linkerhand, die de begeleiding speelt, in de maat houden (volgens het 'ruitjespapier' van het notenschrift), en dan met mijn rechterhand er vrij, *rubato*, een melodie overheen spelen. Zo kan de expressiviteit van de melodie enorm toenemen. En zo'n manier van spelen geeft een ongelofelijk vrij en heerlijk gevoel in je hele lichaam. In dit album pas ik deze manier van spelen vaak toe.

In de westerse klassieke muziek kwam deze manier van *rubato* spelen vroeger vaak voor. Een leerling van Frédéric Chopin schrijft bijvoorbeeld: 'Ik leerde het ware geheim van tempo *rubato*, waarbij de begeleiding onverstoorbaar de maat handhaaft, terwijl de melodie speelse capriolen uithaalt, versnellend dan wel vertragend, om vroeg of laat terug te vallen op de basis puls.' En Carl Philipp Emanuel Bach, een zoon van Johann Sebastian Bach, antwoordde op de vraag hoe het toch kwam dat zijn spel zo expressief klonk: 'Dat komt doordat ik mijn linkerhand altijd strak in de maat houd, terwijl ik met mijn rechterhand *rubato* speel.'

Vandaag de dag horen we deze vorm van *rubato* echter bijna nooit meer in de Westerse klassieke muziekwereld. Vrijwel geen enkele hedendaagse klassieke pianist speelt Chopin met het *rubato* waar zijn leerlingen van getuigen. In Afrikaanse muziek komen we deze vorm van *rubato* nog wél vaak tegen. Meestal verdeeld over verschillende instrumenten: de meeste instrumentalisten houden de puls vast (oftewel: ze spelen volgens het 'ruitjespapier'), terwijl

de solist daar dan vrij, *rubato*, overheen zweeft. Ook in Zuid-Amerikaanse muziek, in de jazz en in veel popmuziek (muzieksoorten die hun oorsprong in Afrika hebben) horen we volop deze vorm van *rubato*.

Ik vind het heerlijk om deze vorm van *rubato* tijdens mijn workshops aan anderen te leren. En ik houd ervan om deze vorm van *rubato* in mijn piano-spelen te laten horen. Ik hoop dat jij, luisteraar, er net zo van zult genieten!

Rubato in deze vreemde tijd

Dit album is ontstaan in de maanden april tot oktober 2020. Een van de meest bizarre tijden van ons aller leven. Wij allen zijn wereldwijd door de maatregelen *rubato* van miljarden omhelzingen van mens tot mens, die zo helend en troostrijk kunnen zijn. We zijn allen wereldwijd *rubato* van nog veel en veel meer...

Rubato on caring wings

In de periode dat ik dit album aan het opnemen was, maakte ik een heftig incident mee. Simon, een jonge, veelbelovende cellist, zachtaardig van karakter, hooggevoelig en hoogbegaafd, kwam in mijn leven als leerling en werd al snel ook een vriend.

Hij had het moeilijk in zijn leven. Hij kwam onder behandeling van de psychiatrie. Daar kreeg hij gedwongen psychofarmaca voorgeschreven. Bij de dosering werd geen rekening gehouden met zijn hooggevoeligheid.

De psychofarmaca hadden als bijwerking dat hij geen cello meer kon spelen. Cello, niet alleen zijn vak, ook zijn dagelijkse uitlaatklep voor al zijn gevoelens. Zonder deze uitlaatklep kropten zijn emoties zich op. Het lukte hemzelf, zijn moeder, zijn vriendin, zijn beste vriend, zijn broer en ook mij niet, om tot zijn psychiaters door te laten dringen hoe erg dit voor hem was.

Een andere bijwerking van de psychofarmaca was: bewegingsonrust en agressie. Elke dag, nadat zijn psychofarmaca waren toegediend, voelde hij woede in zich opkomen. De ene dag was die woede veel sterker dan de andere dag. Meestal lukte het hem om te wachten totdat dat gevoel van woede na een paar uur vanzelf was verdwenen. Maar soms lukte dat niet, en dan kreeg hij een woedeaanval. Tijdens zo'n woedeaanval was hij compleet van de wereld. Eerst richtte hij zijn woede op voorwerpen. Daarna ook op mensen.

En toen, op een dag, volkomen onverwacht, richtte zijn woede zich op mij. Hij herkende mij niet en wist totaal niet wat hij deed toen hij, watervlug, een enorme pluk haar uit mijn hoofd trok, en daarna met zijn sterke handen mijn keel dichtkneep. Er kwam een piepend geluid uit mijn keel dat ik alleen van misdaadfilms ken. Ik dacht: dit is het einde. Ik keek de dood in de ogen. Simon, de zachtaardige! *Rubato* van zichzelf.

Toen het voorbij was, ben ik naar huis gegaan en achter de piano gaan zitten om te improviseren. De eerste klanken die uit mijn handen rolden, waren duister en zoekend, vol verbijstering en onbegrip. Daarna was er stilte. Toen kwam er een golf van klanken vol pijn, verdriet, woede, frustratie... Daarna weer stilte. Zo ging dat door.

En toen, langzaam maar zeker, uit het niets, ontstond er een melodie. Een melodie vol troost. De melodie herhaalde zich, en bleef zichzelf herhalen. Telkens met kleine variaties. Het was alsof een gevoel van troost en loutering door mij heen stroomde, naar mijn handen, om daar muziek te worden. Ik bleef spelen en spelen omdat ik voelde hoe dit mij troostte en hielp. Het was alsof ik door de muziek werd opgetild en gedragen – *on caring wings*.

En zo kwam ik uiteindelijk uit bij een gevoel van dankbaarheid. Immense dankbaarheid. Omdat ik nog leef. Ik ben er nog! Het voelde als een wake-up call: Robijn, je mag nog leven, je mag nog pianospelen – maak er wat van!

Dit pianospelen was cruciaal voor mij om het gebeurde te verwerken en een plek te geven.

Later beluisterde ik de opname van mijn improvisatie. Ik knipte het duistere begin eraf en gaf later nog twee knippen om de opname, die oorspronkelijk een half uur duurde, korter te maken. Verder liet ik de opname helemaal intact. Het is het laatste nummer van dit album geworden.

Dit album draag ik op aan Simon en aan iedereen die zich op wat voor manier dan ook *rubato* voelt. Ik hoop dat de muziek je mag optillen en dragen – *on caring wings*.

Om privacy-redenen is Simon een gefingeerde naam.

Rubato is the Italian term for 'robbed' or 'stolen'.
Why is this album called *Rubato*?

Rubato in music

Rubato is a musical term. It is used when one note 'steals' from another note. This happens when you play the first note just a little longer than the score prescribes, and the next note just a little bit shorter.

For example, imagine a piece of squared paper. Take a pencil and divide each square into quarters by putting a 'plus' sign in them. Then divide these new smaller squares into four even smaller squares, and so on. No matter how many times you repeat this, you will never produce a flowing, wavy line. Squares will remain squares. With *rubato*, it is as if you draw a flowing line on squared paper.

The same is true for musical notation. It is clearly not designed to indicate *rubato*. You can shorten notes, twice, three, four or more times. This is like dividing squares into smaller squares. No matter how small the squares, they will always remain squares. Playing *rubato* is like drawing a flowing line on squared paper: in music, one note has to 'steal' a little from another note.

When in music you improvise, you do not have to bother about musical notation. That is why improvisations are particularly appropriate for playing *rubato*. I love playing *rubato*. Most of all I like to play strictly in time with my left hand, square by square so to speak (the accompaniment). Simultaneously with my right hand I play a melody freely, *rubato*. Playing like this, the expressiveness of the melody can be enhanced enormously. You can experience an incredible sense of freedom throughout your whole body. In this album, I often play in this way.

In Western classical music, this form of playing *rubato* used to be quite common. One of Frédéric Chopin's students wrote: 'I learned the true secret of *rubato*, where the accompaniment maintains a fixed tempo whereas the melody plays around by accelerating or decelerating, eventually returning to the basic pulse.' Carl Philipp Emanuel Bach, a son of Johann Sebastian Bach, was asked why his way of playing always sounded so expressive. He replied: 'That is because my left hand always plays strictly in time, while my right hand plays *rubato*.'

Nowadays this form of playing *rubato* has almost died out in Western classical music. It is difficult to find a modern classical pianist playing Chopin with the *rubato* that his contemporary students spoke of.

However in African music, this way of playing *rubato* is still very common. It is usually divided between different instruments: most instrumentalists stick to the pulse (they play 'by the squared paper') while the soloist plays *rubato*.

We can also hear this way of playing *rubato* in jazz, pop and South American music: these are musical genres with African roots.

I love to teach this form of *rubato*. And I love sharing it through my performances. I hope you the listener will enjoy it as much as I do!

Rubato in these strange times

This album was made between April and October 2020: bizarre times for everyone. All over the world we are *rubato* of billions of hugs because of restrictions and lockdowns, whereas embracing people can be so healing and comforting. Worldwide, all of us are *rubato* of so much more...

Rubato on caring wings

During the making of this album, I was involved in a deeply disturbing incident. A young cello player Simon (not his real name) came into my life as a student. He was extremely talented and promising, highly sensitive, gentle of character. In a short time, we also became friends.

Life was hard on him. He had psychiatric treatment and was prescribed psychopharmaceutical drugs. The prescribed dosage did not take into account his highly sensitive nature.

One of the side-effects of the drugs was that he could no longer play the cello. Playing the cello was not only his profession, it also was his way of release, his way of dealing with his emotions. Without this form of release, his emotions were bottled up. He himself, his mother, his girlfriend, his best friend, his brother and me: none of us could convince his psychiatrists that this side-effect was disastrous for him.

Another side-effect of the drugs was restlessness and aggression. Every day, after he got his daily dosage, he felt growing anger. This varied from day to day. Mostly he managed to control himself till the feeling of anger had gone away, usually after a couple of hours. But every now and then, he could not control himself and went crazy with anger. During such an outburst, he went completely out of his mind. At first, he directed his anger at objects. Later also at people.

Then one day, completely unexpected, his rage was directed at me. He did not recognise me, he did not know what he was doing. Suddenly, quick as lightning, he pulled out a big strand of hair from my head. Then he grabbed me by the throat with his strong hands. I made a shrieking sound I know only from crime movies. I thought: this is the end. I looked death in the eye. Simon, the gentle! *Rubato* of himself.

Afterwards, I went home to my piano and started to improvise. The first sounds that came from my hands were dark and searching, full of bewilderment and incomprehension. Then came silence. Then a wave of sounds full of pain, sadness, anger, frustration. Then silence again. This continued. And then, slowly but surely, a melody arose, out of nowhere, a soothing melody. The melody repeated itself, and kept on repeating. Each time with small variations. It was as if a feeling of comfort went through my body and poured out of my hands to become music. I kept on playing and playing, because I felt how it consoled and helped me. It was as if the music lifted me up and carried me – *on caring wings*.

And so a feeling of thankfulness came over me. Immense gratitude, because I was still alive. I was still here! It felt like a wake-up call: Robijn, you are still allowed to live, you can still play the piano. Make something of it! This piano playing was essential for me to heal my soul.

Some time later I listened to the recording of my improvisation. I cut out the dark beginning and made two additional cuts to shorten the original recording, which was over half an hour. Apart from that, I left the original unchanged. It is the last track of this album.

I dedicate this album to Simon and everybody who, in one way or another, is feeling *rubato*. I hope the music will lift you up and carry you –

on caring wings.